

Steunpunt
Cultureel
Erfgoed
Noord-Holland

Behoud in situ

Handreiking voor Noord-Hollandse gemeenten

Maart 2025

Foto cover: Op de Hoorneboegse Heide nabij Hilversum zijn allerlei grafheuvels, urnevelden en karrensporen te vinden. Foto André Russcher

Inhoud

Inleiding	4
1. ‘In situ behoud’ in het archeologiebeleid	8
2. Een complexe opgave	14
3. De gemeentelijke beschermingspraktijk	18
Bijlage	22
Meer lezen	24
Colofon	25

Inleiding

Het Verdrag van Malta (ook wel: Verdrag van Valletta) van 1992 verankerde het archeologisch erfgoed als bron van Europa's collectieve geheugen in de ruimtelijke ordening. Vijftien jaar na ondertekening, in 2007, ratificeerde Nederland het verdrag en legde het vast in de Wet op de Archeologische Monumentenzorg en later in de Erfgoedwet en Omgevingswet. Belangrijk uitgangspunt in de Nederlandse vertaling van het verdrag is de focus op 'behoud in situ': het bewaren van archeologische geschiedenis in de onverstoorde bodem. Zo blijft ons archeologisch erfgoed beschikbaar en raadpleegbaar voor toekomstige generaties.

In het Nederlandse archeologiebestel ligt veel verantwoordelijkheid bij gemeenten, zoals voor het inventariseren, waarderen en beschermen van archeologische vondsten. Gemeenten geven dat op verschillende manieren vorm. Met verwachtings- en beleidskaarten stellen ze regels op waar activiteiten aan moeten voldoen om archeologische resten te beschermen die al bekend zijn of die naar verwachting in de bodem liggen. Bij vergunningaanvragen wordt aan die regels getoetst en soms verplichten die tot onderzoek. Als daaruit blijkt dat er waardevolle archeologie aanwezig is die bovendien wordt bedreigd door de voorgenomen ingrepen, dan ligt het voor de hand te streven naar het bewaren van die resten in de bodem: behoud in situ.

Maar hoe zorg je ervoor dat een vindplaats in situ behouden kan blijven? Het lijkt misschien heel eenvoudig: het ligt al in de bodem, dus daar ligt het veilig. Maar zonder actieve bescherming blijft

het daar niet zonder meer behouden. Deze handreiking gaat over de vraag op welke manier behoud in situ in de praktijk mogelijk is en wat daarbij komt kijken.

Behoud in situ is een sterk uitgangspunt van de Nederlandse archeologiepraktijk, maar die praktijk kan weerbarstig zijn. Het belang van archeologie wordt in ons kleine drukke land afgewogen tegen andere belangen, zoals de woningbouwopgave en de energietransitie. Gemeenten hebben vaak onvoldoende kennis en middelen om goed onderbouwd te kiezen voor behoud in situ. Het is ook een uitdagende opgave: vindplaatsen worden beïnvloed door allerlei menselijke en natuurlijke processen, en die zijn niet altijd en overal goed te beheersen. Zo heeft klimaatverandering impact op archeologische vindplaatsen, maar het is – zelfs voor experts – nog onvoldoende duidelijk wat dat betekent voor het beschermingsregime. Daar

komt bij dat plannen vaak al vergevorderd zijn als duidelijk wordt dat het om een belangrijke vindplaats gaat. Lukt het dan nog om de plannen zo aan te passen dat de vindplaats voldoende in situ behouden blijft? En ten slotte is het niet altijd duidelijk wie verantwoordelijk is en of afspraken afdwingbaar zijn.

Leeswijzer

Deze handreiking is bedoeld om gemeenten hierin de weg te wijzen. Rondom deze problematiek bestaat veel controverse en debat. Het doel van deze handreiking is dan ook niet om een gebalanceerd wetenschappelijk argument uit de doeken te doen. Onze intentie is om de gemeentebtenaar in Noord-Holland concrete handvatten te geven over hoe zij of hij kan omgaan met 'behoud in situ'.

Het eerste hoofdstuk is een korte uitleg over het Nederlands archeologiebestel, en welke rol behoud in situ daarin speelt. Het tweede hoofdstuk zet uiteen waarom het in situ behouden van een vindplaats een actieve houding vereist. In hoofdstuk drie wordt stap voor stap uitgezet hoe gemeenten deze vorm van archeologiebehoud kunnen borgen. In de bijlage staat een handige tabel met de verschillende gradaties van bescherming voor archeologische vindplaatsen. De tabel maakt duidelijk dat behoud in situ geen eenduidig beleid is, maar dat er tal van nuances bestaan.

Deze handreiking is grotendeels gebaseerd op een uitgebreide studie naar behoud in situ in Nederland van archeologisch adviesbureau NMF Erfgoedadvies. Deze studie is te vinden op de website van [NMF Erfgoedadvies](#).

Wijkpark De Vlaskamp in de gemeente Heemskerk is gebouwd op een archeologisch monument. Foto André Russcher

Van Monumentenwet 1988 naar Erfgoedwet en Omgevingswet Over duiding en omgang

Archeologie onder de Monumentenwet en onder het nieuwe stelsel. Bron RCE

1. 'Behoud in situ' in het archeologiebeleid

In Nederland is de omgang met archeologie in de fysieke leefomgeving geregeld in de Omgevingswet en de Erfgoedwet. Deze wettelijke basis wordt in de praktijk toegepast via de zogeheten 'AMZ-cyclus', de Archeologische Monumentenzorg-cyclus. Deze cyclus moet worden doorlopen zodra een vergunningsplichtige ingreep plaatsvindt in de bodem. Behoud in situ is een van de mogelijke uitkomsten van dit proces. Dit hoofdstuk behandelt in kort bestek het archeologisch bestel in Nederland en de toepassing ervan via de AMZ-cyclus.

Het archeologisch bestel in Nederland is gebaseerd op de Omgevingswet en de Erfgoedwet. Archeologie valt daarin onder de overkoepelende term 'cultureel erfgoed'. De omgang met cultureel erfgoed – waaronder archeologie – in de fysieke leefomgeving is geregeld in de *Omgevingswet*. Denk aan vergunningverlening en integratie in planvorming. De duiding van cultureel erfgoed – waaronder archeologie – en de zorg voor cultuurgoederen in overheidsbezit zijn geregeld in de *Erfgoedwet*. Voor archeologie betekent dat onder meer een certificeringsstelsel voor uitvoerders, regels rondom depots en de omgang met vondsten.

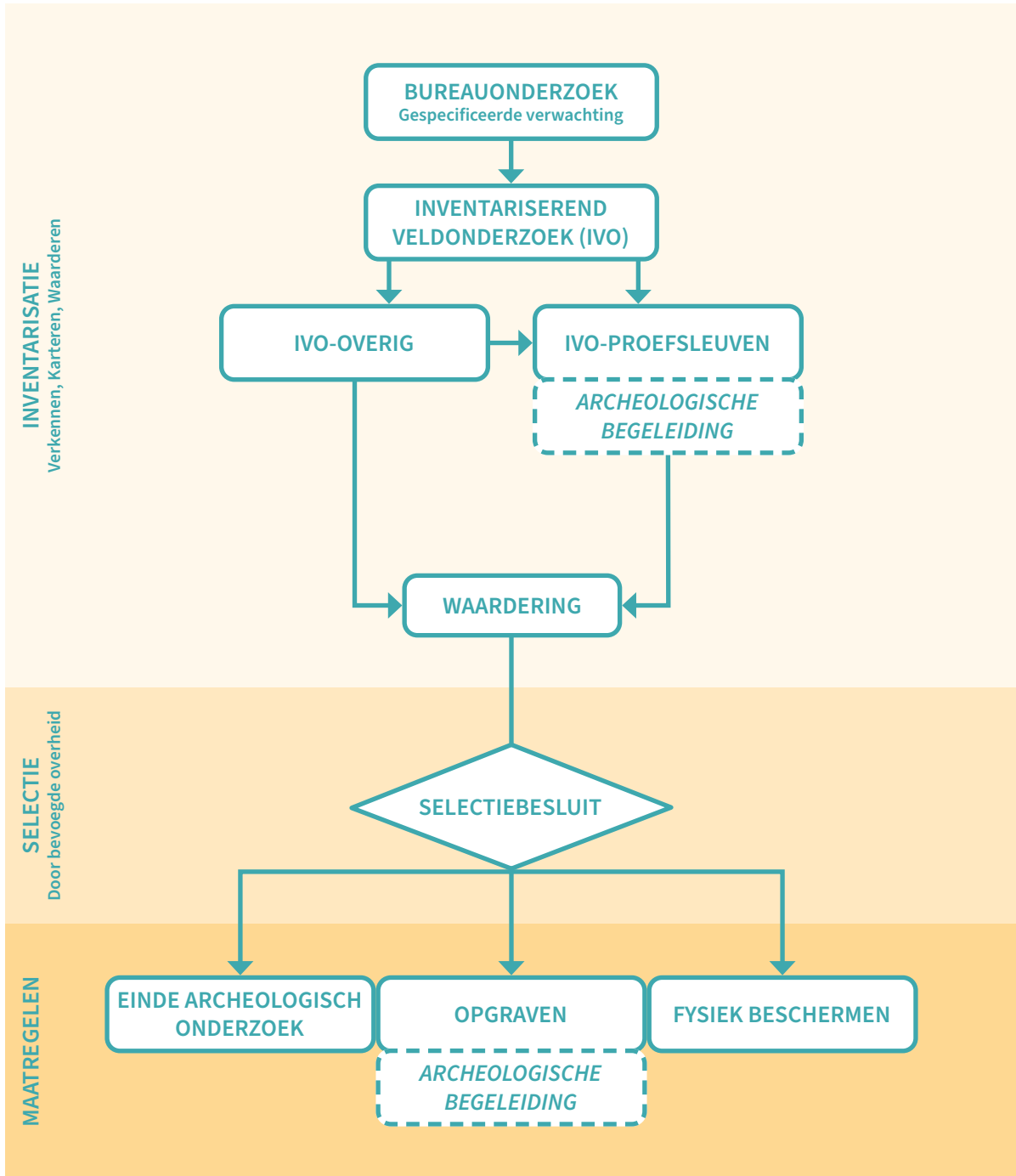
Gemeenten zijn verplicht hun cultureel erfgoed te inventariseren en waarderen – dus ook de archeologie. De meeste gemeenten hebben een archeologische verwachtingskaart gemaakt, met daaraan gekoppeld een beleidskaart en nota. Dit geldt voor 'bekende waarden' en 'aantoonbaar te verwachten waarden'. Te verwachten waarden moeten goed

onderbouwd zijn met archeologisch onderzoek of een combinatie van bestaande archeologische, bodemkundige en/of historische informatie. De locaties met een archeologische verwachting of waarde zijn opgenomen in het omgevingsplan als 'archeologisch waardevol' of 'verwachtingsgebied', met daaraan gekoppelde regels.

Op die locaties gelden regels voor bouw-, aanleg- en sloopactiviteiten, die soms voorschrijven dat archeologisch onderzoek verplicht is. De gemeente bepaalt zelf de kaders voor het verplichtstellen van archeologisch onderzoek, door bijvoorbeeld oppervlakte- en dieptegrenzen te stellen aan bepaalde activiteiten met impact op de bodem en mogelijk op het bodemarchief. In de praktijk worden die oppervlakte- en dieptegrenzen doorgaans bepaald op grond van de archeologische verwachting: hoe hoger de archeologische (verwachtings-)waarde van een gebied, hoe strenger de regels.

Op de website van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed staat een overzicht van [alle gemeenten met een archeologische verwachtingskaart](#).

Volgens de Omgevingswet (artikel 5.130 Besluit kwaliteit leefomgeving (Bkl)) moeten gemeenten in hun omgevingsplan rekening houden met bekende en aantoonbaar te verwachten archeologische waarden. Het uitgangspunt daarbij is het conserveren en in stand houden van archeologische monumenten, bij voorkeur in situ. Gemeenten bepalen zelf met welke regels ze hun (verwachte) archeologische waarden beschermen – zolang zij maar archeologie opnemen in de integrale afweging over de fysieke leefomgeving.

De cyclus van de archeologische monumentenzorg voor landbodems. Bron SIKB

Archeologische Monumentenzorg (AMZ)

Als grond wordt geroerd moet een vergunning worden verleend op basis van de regels in het omgevingsplan. Meestal is de gemeente daarvoor het bevoegd gezag. De basis voor die vergunningverlening, als het over landbodems gaat, is de AMZ-cyclus (Archeologische Monumentenzorg).

De uitvoeringsstappen van de archeologische monumentenzorg zijn: inventariseren, waarden, selecteren en veiligstellen tot vrijgave van een terrein als daar geen (behoudenswaardige) archeologische vindplaats ligt. Na elke stap wordt bepaald of een vervolgstap nodig is.

Het proces begint meestal met een inventarisatie van de archeologische waarden via een bureauonderzoek of quickscan. Met de beschikbare informatie formuleert de gemeente zo een gespecificeerde verwachting voor een gebied: wat is hier aan archeologie te verwachten? Als dit onderzoek uitmondt in een archeologische verwachting, volgt een inventariserend veldonderzoek: een verkennend en zo nodig karterend/waarderend booronderzoek en proefsleuvenonderzoek.

De aanwezige archeologie wordt gewaardeerd volgens een vaste waarderingsystematiek, vastgelegd in de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie. Daarmee beoordelen de uitvoerend archeoloog en gemeentelijk archeologisch directievoerder een vindplaats op beleving, inhoudelijke en fysieke kwaliteit. Op basis daarvan formuleert de uitvoerend archeoloog een selectieadvies voor de gemeente. De gemeente neemt daarop een selectiebesluit. Daarbij kan ze het advies van de archeoloog overnemen of er (beargumenteerd) van afwijken.

Het selectiebesluit kent drie opties:

- **Vrijgeven:** als er geen sprake is van een behoudenswaardige vindplaats, eindigt het archeologisch onderzoek en wordt de locatie vrijgegeven.
- **Behoud ex situ:** als er sprake is van een behoudenswaardige vindplaats en er een opgraving wordt gestart, noemen we dat 'behoud ex situ'. De vondsten worden beschermd door documentatie en opgeslagen in het depot. Dit kan ook in de vorm van een archeologische begeleiding zijn.
- **Behoud in situ:** als er sprake is van een behoudenswaardige vindplaats en de vindplaats wordt ter plekke beschermd, wordt er 'in situ' behouden. Archeologische vondsten blijven over het algemeen het best bewaard onder de constante condities in de bodem.

In het volgende hoofdstuk: behoud in situ vereist een actieve gemeente.

Grafheuvel op de Westerheide, onderdeel van een complex van grafheuvels, omwallingen en een urnenveld, dat is aangewezen als archeologisch rijksmonument. Foto André Russcher

2. Een complexe opgave

Als de uitkomst van het doorlopen van de AMZ-cyclus ‘behoud in situ’ is, dan is de gemeente nog niet klaar. Zij moet vervolgens bepalen wat er nodig is om de vindplaats nu en in de toekomst voldoende te beschermen tegen invloeden van buitenaf. Daarvoor is inzicht nodig in de vindplaats zelf en de mogelijke bedreigingen. Vervolgens moet de gemeente bepalen wanneer de vindplaats voldoende beschermd is, en tot slot welke acties daarbij horen. Het in situ behouden van een vindplaats is kortom niet hetzelfde als ‘niets doen’ – actie is geboden. In dit hoofdstuk lees je meer over waarom ‘behoud in situ’ niet vanzelf gaat.

Vindplaatsen zijn vaak onvoldoende beschermd als natuurlijke processen en bepaald bodemgebruik na het besluit tot behoud in situ gewoon door kunnen gaan. Zo kan informatieverlies optreden door bijvoorbeeld een wisselend grondwater-niveau of door vergraving of vervorming van de vindplaats. Een vindplaats die in eerste instantie ter plaatse behouden is, kan door natuurlijke processen op termijn toch nog verloren gaan.

De kwaliteit en informatiewaarde van een vindplaats in situ kunnen in gevaar komen door uiteenlopende ingrepen en processen. Voorbeelden:

- Bij sloop of nieuwbouw kan op of nabij een vindplaats ontgraving, afdekking, overbouwing of doorboring plaatsvinden door bijvoorbeeld het aanbrengen van funderingspalen of fundering op staal en damwanden.
- Als over een vindplaats heen wordt gebouwd, kan de vindplaats ontoegankelijk worden en tussentijdse monitoring onmogelijk zijn. Terreinen zijn dan ook niet meer beschikbaar voor verder onderzoek met bijvoorbeeld grondradar. Het behouden van de vindplaats ex situ, mocht dat nodig zijn, kan ook bemoeilijkt worden.
- Agrarische werkzaamheden, natuurbeheer of natuurontwikkeling kunnen in de buitengebieden vindplaatsen verstoren. Denk aan (diep) ploegen, oogsten waarbij sprake is van tarra, woelen, frezen, kilveren, draineren, aanplanten (van bijvoorbeeld een bos), (diep)spitten, chopperen, schrapen, afplaggen, bioturbatie en het keren van grond.
- Wijziging van het grondwaterpeil kan archeologische resten aantasten, zowel in bebouwd gebied als in het buitengebied. Ook verdichting van de grond, het verstikken van de bodem of juist het inbrengen van zuurstof kunnen archeologische sporen en vondsten in de bodem aantasten.

- Ophogen van de grond kan zetting van de ondergrond veroorzaken. Hierdoor kunnen archeologische vondsten en spoor niveaus worden samenge-drukt en weggedrukt.
- De kwaliteit en toegankelijkheid van in situ behou-den vindplaatsen kunnen ook verslechteren door keuzes in de omgang met de vondsten. Bijvoor-beeld door versnippering, waarbij een vindplaats in meerdere delen wordt opgegraven. Toekomstig onderzoek levert minder kenniswinst op als een terrein niet in z'n geheel toegankelijk is.
- Ook klimaatverandering bedreigt het bodem-archief. Door wateroverlast kunnen vindplaatsen wegspoelen, en door verdroging kunnen vind-plaatsen droog komen te staan en oxideren. Is de bodem in zo'n situatie wel de meest veilige plek voor archeologische resten? En wie moet voor deze 'verstoring' betalen? Hierover is nog volop discussie.

Deze bedreigingen kunnen erosie en het verdwij-nen van reliëf tot gevolg hebben, en daarmee ook degradatie van de kwaliteit van de archeologische resten en de afleesbaarheid ervan. Het bodemar-chief kan maar één keer worden 'gelezen' en gedocumenteerd. Is het verdwenen, dan is die kennisbron voorgoed verloren.

Een moeilijke afweging

Het is belangrijk om eisen te stellen aan behoud in situ – dat is de taak en de bevoegdheid van de gemeente. Zij kan eisen stellen aan eigenaren en/of initiatiefnemers om ervoor te zorgen dat behoud in situ mogelijk blijft. Maar omdat archeologische vondsten door zo uiteenlopende factoren bedreigd kunnen worden, is dat moeilijk. Gemeenten hebben niet altijd de kennis en middelen om goed onderbouwde keuzes te maken. En sommige van de bedreigende factoren, zoals natuurlijke proces-sen en klimaatverandering, zijn moeilijk te beïn-vloeden.

Soms lijkt behoud in situ onhaalbaar in de belan-genafweging die gemeenten moeten maken vanwege de grote druk op de bodem. Daarnaast is behoud in situ ook vaak een kwestie van definitie – wanneer is er nu echt sprake van 'behoud', en met welk doel gebeurt dat dan? Vind hierover meer in de bijlage.

Eisen aan behoud in situ kunnen van verschillende aard zijn. De gemeente kan maatregelen nemen voor de directe impact van activiteiten, maar ook de impact op de langere termijn. Het kan gaan om algemene maatregelen die altijd en overal gelden, maar soms juist om maatwerk voor een specifieke situatie.

Het volgende hoofdstuk gaat over welke eisen gemeenten kunnen stellen aan behoud in situ.

De plattegrond van een bronstijdboerderij als onderdeel van het 'Archeologisch voetspoor' in het Streekbos in Bovenkarspel. Op deze manier belicht het Recreatieschap Westfriesland op speelse en educatieve wijze de bronstijdgeschiedenis van oostelijk West-Friesland. Foto Steunpunt

3. De gemeentelijke beschermingspraktijk

Gemeenten moeten eisen stellen als zij ervoor kiezen om een vindplaats in situ te behouden: behoud in situ vereist actie. Gemeenten kunnen dit op drie manieren doen: door fysieke bescherming, gedeeltelijke fysieke bescherming en via bescherming met beleid en regels.

Fysieke bescherming

Fysieke bescherming heeft als doel om omstandigheden te creëren om de fysieke staat van een archeologische vindplaats op peil te houden, verval te voorkomen en eventuele schade te herstellen. Als er opgegraven wordt, stelt de gemeente daar voorwaarden aan in het programma van eisen. Dit doet ze ook voor behoud in situ: de gemeente stelt eisen aan het behoud in situ in de vorm van een instandhoudings- of beheerplan.

Niet elke gemeente beschikt over de kennis en capaciteit om dit soort plannen op te stellen, te beoordelen of daarvoor de kaders te formuleren. Het is dan raadzaam een extern adviseur of adviesbureau in te schakelen dat die expertise wél in huis heeft.

Om tot zo'n plan te komen, is het nodig om een nulmeting te doen. Bij een nulmeting wordt gekeken naar de fysieke kwaliteit van een vindplaats op een bepaald moment. Deze kwaliteit wordt op basis van de Standaard Archeologische Monitoring vastgesteld op basis van parameters zoals zuurgraad, bodemvocht en grondwaterpeil.

De gemeente kan een initiatiefnemer vragen om een nulmeting uit te voeren. In dat geval wordt er bij het inventariserend veldonderzoek ook waarde-erend onderzoek uitgevoerd naar de fysieke kwaliteit van de vindplaats. Als er bij het selectiebesluit wordt gekozen voor behoud in situ, vormt de nulmeting de basis voor monitoring van de vindplaats. In een instandhoudings- of beheerplan worden afspraken vastgelegd om het terrein zo te onderhouden dat de fysieke waarde van het terrein hetzelfde blijft en de vindplaats in stand blijft. Dit zijn bijvoorbeeld afspraken over het grondwaterpeil of het overbouwen van de grond.

Een kanttekening hierbij is dat dit type maatregel 'proportioneel' wordt ingezet. Het is logisch om een beheerplan op te stellen bij een grote ontwikkeling bij een grote vindplaats, maar dit is meestal niet passend voor een vindplaats in iemands

Weten wat behouden wordt

Voor goed behoud in situ, is het nodig om te weten wat precies behouden wordt. Volgens de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) moeten de inhoudelijke en fysieke kwaliteit, de diepteligging en de begrenzing van de vindplaats bekend zijn. De RCE geeft vervolgens als uitgangspunt dat maximaal twee procent door de uitvoering van de plannen verstoord mag worden. Gemeenten kunnen dat overnemen, maar ze mogen daar ook van afwijken.

Meer informatie over een vindplaats maakt maatwerk beter mogelijk. Waarderend onderzoek in een vroeg stadium, is daar de beste basis voor. Dan is bekend waar waardevolle archeologische vindplaatsen liggen en kunnen de plannen hierop worden aangepast. Het is aan te raden om een waarderend onderzoek uit te laten voeren door de initiatiefnemer, maar die is daartoe niet verplicht.

achtertuintuin. Daarnaast is het belangrijk dat duidelijk wordt afgesproken wie de kosten draagt voor monitoring en eventuele instandhoudingsmaatregelen. Houd er rekening mee dat er binnen de gemeentelijke organisatie weinig draagvlak kan zijn voor volledig behoud in situ. In dat geval is het logischer om in overleg met de initiatiefnemer te kijken naar ‘planaanpassing’ of ‘archeologievriendelijk bouwen’ (zie verder).

Gedeeltelijke fysieke bescherming

Deze vorm van bescherming kent twee varianten: archeologieduurzaam bouwen en het aanpassen van het plan.

Archeologieduurzaam bouwen

Soms is het niet mogelijk een vindplaats volledig in situ te behouden. Vanwege de vele claims op onze bodem moeten soms we zoeken naar compromissen tussen ontwikkeling en behoud. Bij ‘archeologieduurzaam bouwen’ (ook wel: archeologievriendelijk of archeologiesparend) wordt een project zo ontwikkeld dat archeologische resten (onbeschadigd, toegankelijk en leesbaar) in de bodem behouden worden. Ook wordt schade aan het bodemarchief voorkomen of beperkt, zonder belemmering voor het gebruik van de grond voor gebouwen en infrastructuur. Dit vraagt om maatwerk: afhankelijk van de bouwopgave, de bodemgesteldheid of de bijzondere aard van de vindplaats maakt de gemeente haar afweging. Lees hier meer over in de [handreiking](#) van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.

Het gaat hier dus niet om een totale instandhouding maar om een compromis, waarbij de gemeente zorgvuldig afweegt welke impact door bebouwing toelaatbaar is.

Planaanpassing

De gemeente kan met de initiatiefnemer in gesprek gaan over het aanpassen van het plan. Bij planaanpassing kan worden gedacht aan het ‘omdraaien van deelgebieden’: plan een groenzone, bovengrondse parkeerplaats of speeltuin op de locatie van een archeologische vindplaats. En plan de

Terp Avendorp is een verhoogde woonplaats uit de middeleeuwen die is aangewezen als archeologisch rijksmonument. Foto Steunpunt

bebouwing, riolering, ondergrondse parkeergarage of waterpartij op de plek waar géén archeologische vindplaats is. Als de vindplaats groot is, kan weloverwogen besloten worden welke delen in situ en welke delen ex situ behouden kunnen blijven.

Bescherming door beleid

Om regels op te nemen voor behoud in situ beleid zijn er verschillende mogelijkheden: via archeologiebeleid en -visie, in het omgevingsplan en via de omgevingsvergunning.

Archeologiebeleid en -visie

Gemeenten leggen de omgang met behoud in situ vast in het gemeentelijk archeologiebeleid en/of de archeologievisie. In een visie legt de gemeente vast welke archeologische waarden in welke gebieden instandhouding vereisen, en waarom. Belangrijk is om aan te geven met welk specifiek doel beheer en inrichting wordt nagestreefd. In het beleid worden vervolgens richtlijnen opgesteld. Die geven aan welke beheer- en inrichtingsmaatregelen ingezet kunnen worden bij welke gebieden. Zo is het mogelijk om bij (al bekende) behoudenswaardige vindplaatsen als uitgangspunt mee te geven dat er wordt gestreefd naar ‘behoud in situ door middel van een archeologievriendelijk bouwplan’.

Wat is een ‘archeologievriendelijk bouwplan’?

Archeologie West-Friesland bedacht regels voor een archeologievriendelijk bouwplan. Vooral moet worden voorkomen dat de huidige situatie van de bodem wordt verstoord tijdens het bouwproces. Onder bodemverstoring verstaat de organisatie:

- Het verwijderen van muurwerk uit de bodem (bijvoorbeeld funderingen of palen van bestaande bebouwing).
- Graafwerk dieper dan de toegestane diepte (afhankelijk van de regels in het omgevingsplan).
- Het aanbrengen van funderingspalen, damwanden, grondverbeteringen, groutankers et cetera.
- Bodemsaneringen, tijdelijke uitplaatsing van vervuilde grond.
- Het aanbrengen van kruipruimtes.
- Het aanbrengen van vijvers/watercompensaties.
- Het aanbrengen van sloten en andere ingravingen.
- Het aanbrengen van kabels en leidingen vanaf maaiveld.

Deze regels zijn onder meer te vinden in de toelichting op de [Beleidskaart Archeologie van gemeente Texel](#).

Omgevingsplan

Beleid voor de fysieke leefomgeving, en dus ook archeologie, vertalen gemeenten naar het omgevingsplan, waar concrete ‘regels’ worden gekoppeld aan ‘werkingsgebieden’. Gemeenten hebben nu al vaak een beleidskaart die zij opnemen in het

omgevingsplan. De regels gaan nu vooral over wanneer er archeologisch onderzoek uitgevoerd verplicht is als de grond geroerd wordt. De regels die een gemeente stelt aan het in situ in stand houden van een vindplaats, komen ook in het omgevingsplan.

Onderzoeksagenda

In de praktijk is het niet altijd mogelijk om de vindplaats (volledig) in situ te behouden. Het is voor gemeenten vaak moeilijk om goed beargumenteerde keuzes te maken over welke vindplaatsen volledig behouden moeten worden, en bij welke vindplaatsen (gedeeltelijk) behoud mogelijk kan zijn. Een gemeentelijke onderzoeksagenda kan helpen. De onmisbare basis voor zo’n onderzoeksagenda is een archeologische verwachtingskaart die helemaal up-to-date is.

Een onderzoeksagenda beschrijft onderzoeksprioriteiten en inhoudelijke kaders. In aanvulling op inhoudelijke afwegingen wordt daarbij ook gekeken naar de mate van intactheid en conservering van een vindplaats: welke vindplaats biedt in de toekomst de beste onderzoeksmogelijkheden? De kwetsbaarheid van een vindplaats kan hier een rol spelen: welke mate van degradatie wordt in de toekomst verwacht, en hoe kan de gemeente daar dan mee omgaan?

Archeologievriendelijk bouwen in Gouda

De gemeente Gouda heeft een ‘Verordening fysieke leefomgeving’ opgesteld waarin zij alle regels bundelt die te maken hebben met de fysieke leefomgeving. Deze regels worden straks onderdeel van het definitieve omgevingsplan van Gouda. De regels over de omgang met archeologie staan ook in deze verordening. Daarnaast heeft de gemeente richtlijnen opgesteld voor archeologievriendelijk bouwen. Die zijn als [bijlage toegevoegd aan de verordening](#). Het is bijzonder dat deze regels zijn opgesteld voor de binnenstad van Gouda – behoud in situ is binnenstedelijk meestal nóg complexer dan in het buitengebied.

Ter inspiratie een aantal van de richtlijnen die gemeente Gouda gebruikt:

- In totaal wordt niet meer dan vijf procent van het totale oppervlak van het bebouwde deel van het bouwplan dieper dan vijftig centimeter onder het maaiveld verstoord. Voor heipalen wordt hierbij de volgende berekening gehanteerd: de verstoring per heipaal is twee keer de oppervlakte van de paal zelf.
- Als er een alternatief is, wordt de bodem niet dieper dan vijftig centimeter onder het maaiveld verstoord. Dus geen (parkeer)kelders, ondergrondse kruipruimtes, ondergrondse afvalinzameling, liftputten, zwembaden et cetera.
- Nieuwe kabels en leidingen, waaronder met name rioleringen, worden in bestaande kabel- en leidingentracés gelegd.
- Bestaande bebouwing wordt gesloopt tot het maaiveld. Oude funderingen worden niet verwijderd, ook niet voor het heien. Door funderingen heen heien is wel toegestaan. De afstand tussen twee rijen heipalen is minimaal vijf meter.
- Er worden niet meer heipalen geslagen dan uit constructief oogpunt minimaal is vereist. Als er andere mogelijkheden zijn (bouwen op staal of andere fundering) worden die toegepast. Indien er geen andere mogelijkheden zijn, moet worden onderbouwd waarom uitsluitend heipalen kunnen worden toegepast. Schuurtjes, tuinmuren en andere kleine bouwwerken worden niet onderheid.
- Er zijn geen onderheide poeren (clusters van palen).
- Heipalen worden geslagen, tenzij vanwege aantoonbare omgevingsfactoren geschroefde heipalen noodzakelijk zijn.
- Aanvrager laat door een daartoe gecertificeerd bedrijf ter plaatse van of vlak naast de heipalen een boring tot vier meter diepte zetten. Deze boring dient om het bodemarchief in kaart te brengen. De boring geldt ook als nulmeting voor de toestand van het bodemarchief, voordat er gebouwd gaat worden.

Omgevingsvergunning

Gemeenten verbinden vaak voorwaarden aan een omgevingsvergunning. In die voorwaarden worden regels opgenomen over hoe de vindplaats behou-

den moet worden. Voorbeelden zijn afspraken over een beheerplan, het (deels) aanpassen van het plan en het toepassen van archeologievriendelijk bouwen.

Bijlage 1

Er zijn gradaties van bescherming van een vindplaats. De gradaties in dit schema zijn bedacht door NMF Erfgoedadvies, dat bescherming onderverdeelt in zes kwaliteitsklassen: van behoud door absolute bescherming (klasse 1) tot behoud ex situ door middel van een opgraving (klasse 6). Hier staat per klasse beschreven om welke mate van bescherming het gaat en wat daarvan de voor- en nadelen zijn. Gemeenten kunnen deze kwaliteitsklassen koppelen aan hun archeologische beleidskaart, waardoor meer maatwerk mogelijk is voor het behoud in situ van archeologische waarden in verschillende bodems.

Kwaliteitsklasse		Klasse 1	Klasse 2
Effect op vindplaats		Goed beschermde, toegankelijke vindplaats in situ, beschermd door juridische vastlegging en instandhoudingsplan. Geen bebouwing en geen normaal gebruik, wel hoge grondwaterstand.	Toegankelijke vindplaats die onbebouwd blijft. Normaal agrarisch gebruik gaat door.
			Hoge grondwaterstand
Voordeel	Informatiewaarde behouden?	Ja	Ja redelijk
	Toegankelijk?	Ja	Ja
	Monitoring mogelijk?	Ja	Ja
	Ex situ mogelijk?	Ja (aan de orde bij achteruitgang informatiewaarde)	Ja (aan de orde bij achteruitgang informatiewaarde)
Nadeel	Gebruik mogelijk?	Niet waarbij grond wordt bewerkt.	Toegestane diepte normaal agrarisch gebruik is afhankelijk van diepteligging.
		Eventueel compensatieregelingen met eigenaar.	
	Versnippering?	Nee	Nee
	Waterinlaat?		
	Stabiel?		
	Voortschrijdend inzicht is nodig bij (planologische) wijziging van gebruik van de locatie in het bestemmingsplan (omgevingsplan).	Nee	Nee

Klasse 3	Klasse 4	Klasse 5	Klasse 6
Vindplaats wordt niet vergraven en niet of weinig aangetast.	De vindplaats wordt niet vergraven en weinig aangetast, wel afgedekt door ophoging en bebouwd.	De vindplaats wordt bebouwd met archeologievriendelijk funderingsplan.	De vindplaats wordt bebouwd zonder archeologievriendelijk funderingsplan.
Gedeeltelijk bebouwen is mogelijk onder voorwaarden.		Vindplaats wordt zoveel mogelijk vermeden door aangepast funderingsplan.	
Ja op onbebouwde delen	Ja mits niet vergraven onder ophoging	Ja redelijk	Nee
Ja op onbebouwde delen	Nee (langdurig niet toegankelijk)	Nee (langdurig niet toegankelijk)	Nee (langdurig niet toegankelijk)
Ja	Nee	Nee	Nee
Ja (aan de orde bij achteruitgang informatiewaarde)	Alleen bij verwijderen bebouwing en ophoging	Nee	Nee
Toegestane diepte normaal agrarisch gebruik is afhankelijk van diepteligging.			
Verlies van informatiewaarde doordat toegankelijkheid bebouwde deel onder druk komt te staan.			
Ja	Nee		
	Geen/nauwelijks waterinlaat door de ontwikkelingen.	Geen/nauwelijks waterinlaat door de ontwikkelingen.	Geen/nauwelijks waterinlaat door de ontwikkelingen.
	Grond onder ophoging mogelijk niet (gevolg: zetting)		Stabiliteit onder druk.
Nee	Ja	Ja	Ja

Meer lezen

[In situ behouden van archeologische waarden: handreiking en casestudy.](#)
NMF Erfgoedadvies, 2024.

[Leidraad Standaard Archeologische Monitoring.](#)
Stichting Infrastructuur Kwaliteitsborging Bodembeheer.

[Bijlage bij de Leidraad Standaard Archeologische Monitoring.](#)
Stichting Infrastructuur Kwaliteitsborging Bodembeheer.

[In situ beschermen.](#)
Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.

[Handreiking Archeologievriendelijk bouwen.](#)
Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, 2016.

[Wegwijzer archeologische rijksmonumentenactiviteit.](#)
Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.

[Toelichting op Beleidskaart Archeologie gemeente Texel.](#)
Archeologie West Friesland, 2024.

Colofon

Dit is een uitgave van het Steunpunt Cultureel Erfgoed Noord-Holland.
Maart 2025

Auteurs

Anne Krauwer
Renee Stroomer
Inge den Oudsten

Eindredactie

Maarten Ettema | MettTaal

Vormgeving

Studio PeetR | Peter Koomen

Beeld

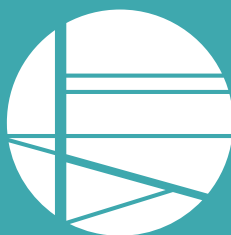
André Russcher, Steunpunt

Bedankt!

Met dank aan Michiel Bartels, Rob van Eerden, Maaïke Honshorst,
Jan-Willem Oudhof en Cecilia Verschoor voor hun waardevolle feedback
op deze handreiking.

Emmastraat 111
1814 DP Alkmaar
T 072 5204459
E info@steunpunterfgoednh.nl
W www.steunpunterfgoednh.nl

MOOI
NOORD-
HOLLAND

ADVISEURS
OMGEVINGSKWALITEIT

Het Steunpunt Cultureel Erfgoed Noord-Holland wordt uitgevoerd door stichting MOOI Noord-Holland in opdracht van provincie Noord-Holland.

info@steunpunterfgoednh.nl | www.steunpunterfgoednh.nl